

Wonen in een gemeenschap: de zusters van H. Vincentius a Paulo van Opwijk

De congregatie van de zusters ⁽¹⁾

De voorbereiding

In 1839 besluiten pastoor van Hemel en burgemeester De Smedt samen met J. Vereertbrugghen, B.J. De Lausnay, P.J. Verheyen, Th. Vereertbrugghen (koster), A. Van Bever, onderpastoor Gooyvaerts en J.J. De Rooze een initiatief te nemen om een gasthuis en een armenschool voor meisjes op te richten. De leden van de kerk-, gemeente- en armenraad sluiten zich aan bij het voorstel *'een gasthuis opterigten om den noodlydenden mensch in ziekte te ondersteunen, en tevens geschikt om de behoeftige jeugd te vormen in de christelijke leering, en te onderwyzen in spraak-, lees- en schrijfkunst.'*

Het Bureel van Weldadigheid kan hiervoor niet instaan omdat haar inkomsten van 1.400 frank per jaar zelfs niet voldoende zijn om de uitgaven van de openbare onderstand te dekken. Ook de kerkfabriek heeft onvoldoende inkomsten. Beide instellingen hebben een deel van hun eigendommen na de Franse bezetting niet teruggekregen. Op de begroting van de gemeente wordt een groot deel van de inkomsten opgeslorpt door rente en aflossing van schulden uit de vorige eeuwen.

Daarom besluiten de kerk-, gemeente- en armenraad uiteindelijk om een tombola te organiseren met als prijzen talrijke kunst- en gebruiksvoorwerpen, die geschonken worden door (welstellende) burgers.

De opbrengst bedraagt niet minder dan 3.000 frank, een groot bedrag maar nog altijd te weinig om een huis te kopen. De gemeente zou echter volgens meerdere getuigenissen 3.000 frank

bijleggen, alhoewel hiervan geen spoor in de begroting of rekeningen van de openbare besturen te vinden is. ⁽²⁾

Pastoor van Hemel roept voor de bediening van het 'godshuis' de hulp in van de zusters van het heilige Vincentius a Paulo van de Sint-Jacobsparochie te Leuven. Alhoewel deze Leuvense congregatie pas in 1839 werd goedgekeurd, staat de jonge gemeenschap 2 zusters af om in Opwijk de ziekenzorg waar te nemen en onderwijs te geven aan meisjes uit arme gezinnen. Zuster Theresia en zuster Vincentia komen te Opwijk aan op 24 (of 26) oktober 1842.

Het **gasthuis** logeert, voedt en onderhoudt in 1843 vijf zieken en gebrekkigen (waarvan er 2 overleden, 2 genezen en een vijfde -meer dan 70 jaren oud- er toevlucht heeft gevonden) en geeft hen geneeskundige zorgen. Vier zusters (?) doen dienst in de ziekenkamers. Een ander verslag spreekt van 10 zieken, die min of meer lange tijd in het gasthuis verblijven.

In 1846 verbleven in het gasthuis 9 zieken samen gedurende 922 dagen (ca. 850 in 1845), waarvan er 2 genezen, 4 overleden en 3 er nog verbleven op 1.1.1847. De zusters verzorgden dag en nacht de zieken in 4 bedden. Aan medische zorgen werd aan de armen dokter 164,87 frank betaald.

Van september tot december 1846 woedt in Opwijk een dysenterie-epidemie. Op 12 oktober 1846 zijn er reeds in 127 huizen zieken (510 personen), waarvan er 23 overlijden. In totaal telt men 700 zieken op 3.600 inwoners, waarvan er 97 overlijden.

Oprichting van de congregatie

De zusters worden vaak naar Leuven teruggestuurd en vervangen. Daarom vraagt pastoor van Hemel raad aan kardinaal Sterckx als deze in Opwijk het H. Vormsel komt toedienen. Die raadt hem aan een vaste congregatie op te richten.

De zusters van Sint-Jacobsmarkt te Leuven zullen nog gedurende 2 jaar in Opwijk blijven om meisjes aan te nemen en op te leiden om hen daarna te vervangen. Hier combineert pastoor van Hemel de zorg voor de geestelijke noden van zijn parochianen met de zorg voor hun materiële noden. Hij doet een beroep op een nieuwe vorm van vrijwillige inzet, die de moniale traditie 'ora et labora' (werk en bid) toepast op de specifieke noden van de tijd: zorg voor noodlijdende zieken en behoeftigen en onderwijs voor meisjes van arme gezinnen.

In deze tijd van armoede en grote materiële en geestelijke nood ontkiemt het mosterdzaadje van een nieuwe beweging

In 1847 wordt de wens van pastoor van Hemel en de Opwijkenaars vervuld. Op 25 oktober bieden Melanie Hofman en op 25 november Elisa de Ham zich als postulanten bij de zusters in het gasthuis aan.

Op 3 februari 1848 richten pastoor van Hemel en burgemeester De Smedt een verzoekschrift aan kardinaal Sterckx om de goedkeuring te bekomen voor de nieuwe kloostergemeenschap '*het gesticht aldaer bestaande tot bezorging der arme zieken en tot christelijke opvoeding der jonge dochterkens*'.

Op 27 februari 1848 ontvangt de nieuwe kloostergemeenschap van Opwijk de goedkeuring van de Regel en de oprichting als zelfstandige Congregatie 'een geestelijke gemeente van Zusters van het Order van de H. Vincentius de Paulo'. De kloosterregel is die van 'de Religieuzen van hetzelfde Order in de Sint-Jacobsparochie te Leuven' die op 31.12.1839 werd goedgekeurd.

Op 29 februari wordt de toelating van de inkleding van de twee postulanten

gegeven en op 16 maart 1848 ontvangen ze dan met enige vertraging van deken Scheys van Asse in de parochiekerk van Opwijk hun kloosterhabijt. Hun kloosternamen zuster Maria Josepha en zuster Maria zijn ook de namen van hun bijzondere beschermers.

Op Witte Donderdag van 1848 vernemen ze echter het slechte nieuws dat de zusters naar Leuven worden teruggestuurd. Pastoor Van Hemel trekt naar Mechelen en de kardinaal schrijft naar de algemene overste in Leuven om te vragen dat één der zusters -zuster Alphonse- nog 5 maanden (tot Augustus) in Opwijk zou blijven. Dit wordt toegestaan en de 2 novicen kunnen verder opgeleid worden. Op 1 augustus 1848 verlaat de laatste zuster Opwijk om naar Leuven terug te keren. Ondertussen is een nieuwe postulante Theresia Francisca Van den Broeck uit Ramsdonk de novicen komen vervoegen.

De eerste jaren

Na het vertrek van de zusters uit Leuven blijven de 2 novicen en de postulante alleen achter. Materieel hebben zij het moeilijk nadat de meeste huisraad terug naar Leuven verhuisd is. Maar ook hun opleiding is niet voltooid. Het is opnieuw kardinaal Sterckx die ervoor zorgt dat Amelia van Cutsem, de overste moeder Josephina van het gasthuis van Asse -zijn eigen nicht-, als novice-meesteres regelmatig naar Opwijk komt om de novicen en postulante verder te onderrichten. Zij steunt hen ook geestelijk en materieel.

De novicen geven ondertussen ook les in de school en besturen het gasthuis. Hun inkomsten zijn beperkt tot de vergoeding die zij krijgen voor het lesgeven (ca. 300 frank per jaar) en het kostgeld in het gasthuis, maar hiermee moeten ze hun eigen onderhoud en dat van hun kostgangers betalen. Uit die tijd stammen verschillende verhalen over de armoede van de zusters, die zij delen met een groot deel van de Opwijkse bevolking, waartussen zij leven, werken en bidden.

De eerste twee novicen worden dan eindelijk in de overvolle Sint-Pauluskerk te Opwijk geprofest op 9 juli 1849. Nu

kunnen zij zich voorgoed wijden aan hun zending in het onderwijs en de ziekenzorg.

In maart 1850 beginnen de zusters in het pas van Gerlo gekochte (bouwvallige) huisje een bewaarschool. Een zuster zorgt voor de bewaarschool en twee andere zusters voor de lagere school, terwijl de vierde de keuken en het gasthuis verzorgde. Alle vier de zusters helpen o.a. met zieken oppassen en brood bakken s'nachts.

Als kardinaal Sterckx op 1 september 1851 het H. Vormsel komt toedienen vragen de zusters om een overste te mogen kiezen. De kardinaal zelf zit de verkiezing voor en bevestigt mondeling zuster Maria Josepha als eerste overste van het klooster van Opwijk.

In de vijftiger jaren komen nog 3 zusters de congregatie vervoegen.

De eerste stichtingen en groei

In 1860 is de congregatie van Sint-Vincentius a Paulo in Opwijk nog een kleine groep van 6 zusters en 2 novicen. Zij verblijven in het gasthuis, dat wordt hersteld, verbeterd en uitgebreid met 2 ziekenzalen.

De zusters zorgen in het gasthuis voor 16 oude en zieke mensen. Het Bureel van Weldadigheid betaalt een vergoeding voor arme en zieke mensen.

Op 15 jaar tijd begint de congregatie evenveel nieuwe stichtingen in andere gemeenten. Enerzijds is er een groeiend aantal mensen die de sociale noden aanvoelen en er ook iets aan doen. Onderwijs en ziekenzorg voor minderbedeelden zijn de taken die de zusters van vele congregaties, die in het midden van de 19e eeuw ontstonden, op zich nemen.

De vele stichtingen zijn mogelijk door de hulp die verstrekt wordt door plaatselijke initiatieven en het antwoord dat de zusters erop kunnen geven. Talrijke meisjes sluiten zich bij de zustergemeenschap aan, worden er opgeleid en uitgezonden.

Het betreft niet altijd nieuwe initiatieven. In twee gevallen nemen de zusters een bestaande school of gasthuis over

van een andere zustercongregatie. Op drie plaatsen starten de zusters een gasthuis. Elk van de stichtingen is een verhaal apart, dat best tot zijn recht komt in de context van de plaatselijke dorpsgemeenschap.

Het klooster 1870-1890

Eind 1870 is het aantal geprofeste zusters in leven tot 10 gestegen door 6 nieuw geprofeste zusters en 2 overlijdens.

Eind 1880 zijn er 37 geprofeste zusters in leven, waarvan er 28 in stichtingen verblijven en 9 in het klooster te Opwijk. In 1871-1880 leggen 31 zusters hun eeuwige geloften af en overlijden er 4 zusters.

Eind 1890 is de congregatie sterk aangegroeid en telt 86 geprofeste zusters in leven, naast een 20-tal novicen. In de periode 1881-1890 zijn er 53 zusters (gemiddeld 5 per jaar) die hun eeuwige geloften afleggen.

In september 1892 vieren de zusters de vijftigste verjaardag van de stichting door de zusters van Leuven. Voor deze viering komen er 150 religieuzen naar het moederhuis.

De congregatie in de 20ste eeuw

Rond 1900 is het aantal zusters en novicen in Opwijk zo groot geworden dat men beslist een nieuw klooster te bouwen (zie *Het 'nieuwe' kloostercomplex aan de Kloosterstraat*, pag. 22-27).

In 1905 wordt het noviciaat ingericht in het nieuwe kloostergebouw (zie *Het noviciaatsgebouw*, op pag. 26).

In de jaren voor de eerste wereldoorlog is de congregatie tot volle bloei gekomen.

In 1913 zijn er 210 geprofeste zusters en 29 huizen. Het aantal toetredingen bedraagt een tiental per jaar. De eerste wereldoorlog onderbreekt echter de rustige groei en bloei van de congregatie.

De congregatie in de oorlog 1914-1918

Zoals door de kerkelijke overheid was gevraagd, deden de zusters hun uiterste best om gewonden en vluchtelingen

te verzorgen, te huisvesten en te voeden. De oorlogsomstandigheden bepalen de toestand in de verschillende kloosters. In het moederhuis te Opwijk werden in augustus 1914 de schoollokalen omgevormd tot een lazaret met 80 bedden. In augustus/september 1914 komen verschillende kloosters van de congregatie in de gevechtszone te liggen. (3)

De congregatie in 1919-1939

In de periode tussen de twee wereldoorlogen beginnen de zusters maar een beperkt aantal nieuwe stichtingen. Op vele plaatsen worden de activiteiten wel uitgebreid.

In Opwijk wordt in 1933-'34 in de Kloosterstraat een nieuwe kapel gebouwd (zie: *Het 'nieuwe' kloostercomplex aan de Kloosterstraat. De kapel*, op pag. 24).

In 1934 start de congregatie met een Juvenaats, waarvoor in 1936 een nieuwe westvleugel aan het klooster wordt gebouwd (zie: *Het 'nieuwe' kloostercomplex aan de Kloosterstraat. Het juvenaatsgebouw*, op pag. 24-25)

In 1937 nemen de zusters de Fröbelnormaalschool over die voorheen in Erps-Kwerps gevestigd was (zusters Dienstmaagden van Maria) en die naar Opwijk wordt overgebracht (zie: *Fröbelnormaalschool O.-L.-Vrouw-Hemelvaart te Opwijk*, pag. 25).

De congregatie in de oorlog 1940-1945

In mei 1940 vluchten de zusters van het moederhuis met andere vluchtelingen en leerlingen-normalisten in de kelder onder de kapel maar ze blijven ongedeerd.

Tijdens de oorlog is er dreiging van inkwartiering maar verder zijn er geen bijzondere problemen.

1946-1960

Na de overheveling van de Fröbelnormaalschool naar Scheut (Anderlecht) en de sluiting in 1952 van het Juvenaats, starten de zusters in 1957 met een lagere cyclus van de Humaniora voor

meisjes (zie: *Het 'nieuwe' kloostercomplex aan de Kloosterstraat. Fröbelnormaalschool O.-L.-Vrouw-Hemelvaart te Opwijk*, op pag. 25)

De congregatie in evolutie na 1960

Het grote keerpunt komt met het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Het nodigt de zusters uit samen met het Godsvolk op weg te gaan.

Midden de snelle evolutie van het maatschappelijke en kerkelijke leven evolueert de congregatie naar een meer pluriforme gemeenschap en alzijdige inzet.

In de kapittels van de congregatie worden deze veranderingen begeleid. 'Terug naar de oorsprong' is hierbij de leidraad.

Met de democratisering van het onderwijs en de sociale voorzieningen die er vooral na de tweede wereldoorlog plaatsvinden verschuift de plaats van de zusters als religieuzen in de oude apostolaatswerken van onderwijs en ziekenzorg. Kinderen en jongeren, die opgeleid zijn door de zusters in het lager en middelbaar onderwijs kunnen hun plaats innemen.

De zusters ontdoen zich dan ook geleidelijk van hun bestuursfuncties en van de eigendom van scholen en verzorgingsinstellingen. Het Tweede Vaticaans Concilie heeft immers opgeroepen tot het overdragen van reële verantwoordelijkheid aan leken.

In de kloostervleugel van het vroegere noviciaat wordt een Ontmoetingshuis ingericht (zie: *Het 'nieuwe' kloostercomplex aan de Kloosterstraat. Het ontmoetingshuis*, op pag. 26).

De zusters gaan zich ook anders kleden. In 1963 wordt het oude habijt vervangen door een kleed van nieuwere snit en een zwarte vool. Vanaf 1967-68 kleden de zusters zich in gewone sobere kledij en dragen zij alleen nog een kruisje en ring als herkenning.

Het veranderend maatschappelijke leven brengt ook een geleidelijke daling mee van de intreding van nieuwe zusters. Nieuwe noden worden opgevangen

door nieuwe bewegingen, al dan niet van zustercongregaties.

Door het wegvallen van nieuwe intredingen neemt de gemiddelde leeftijd van de zusters al maar toe. Zij moeten veel werk uit handen geven. Vandaag zijn er dan ook geen zusters meer beroepshalve actief in onderwijs en ziekenzorg.

Bij de viering in de Sint-Paulusparochie te Opwijk van het 150-jarig bestaan van de zusters van Opwijk ligt de klemtoon dan ook op 'vreugde en dankbaarheid' van de Opwijkse gemeenschap voor de jarenlange inzet van de zusters, op hun getuigenis in de wereld van vandaag. De zusters ontvingen de mensen in de sportzaal van de school. De dank van de Opwijkse gemeenschap wordt zichtbaar gemaakt in een gedenksteen met het opschrift:

'Zusters, rechterhand van velen', die voor de ingang van het kloostergebouw in de Kloosterstraat werd opgericht door het Davidsfonds en het herdenkingscomité.

Een tekst van de herdenkingsbrochure:

Met de middelen en de mogelijkheden die ze nu hebben proberen ze aan de noden van de huidige tijd te beantwoorden, aangespoord door 'Gaudium et Spes'.

'Vreugde en hoop, verdriet en angst van de mensen van vandaag, vooral van de armen en van hen die, hoe ook, te lijden hebben, zijn evenzeer de vreugde en de hoop, het verdriet en de angst van Christus leerlingen'.

De levensomstandigheden zijn veranderd maar het woord van Jezus blijft inspireren. De 150-jarige boog van bidden en werken voor de evenmens steunt op dezelfde doelstelling al wordt ze thans anders verwoord.

Uit de kracht van Jezus die ons voorgaat en die onze hoop is, geïnspireerd door Franciscus, Vincentius en onze Stichters, willen wij ons voortdurend laten oproepen door de tekenen van de tijd om mee te werken aan heil en bevrijding. Gezonden door de kerk willen wij

*-Zusters van Opwijk-
ons vooral bekeren tot en ons inzetten voor
de kleinen, de armen en de verdrukten.
Deze roeping willen wij beleven in de
realiteit van het dagelijks gebeuren,
gelovend in het Rijk Gods, dat
groeïende is.*

(1) Bronnen en literatuur:

- de diverse bronnen en literatuuropgaven vermeld bij *Werken betreffende de congregatie van de zusters van de H. Vincentius a Paulo van Opwijk en de kloostergebouwen* in het hoofdstuk *Bronnen en literatuur*, pag. 62.

- LINDEMANS Jan, *Geschiedenis der gemeente Opwijk*, Brussel, 1937-1939, pag. 183-187, 197-198, 201-202, 214-216.

- *Het gemeentebestuur en zijn huisvesting 1784-1984*, tentoonstellingsgids, Heemkring Opwijk-Mazenzele, december 1984. (50.6, 50.9, 50.11, 50.12, 50.13, 51 en 59).

- *Dag zuster..., Dag meester..., Dag juffrouw... 200 jaar onderwijs in onze gemeente*, Heemkring Opwijk-Mazenzele, Opwijk, 1991, pag. 38-39.

- MEEUSSEN Jan en WILLOCX Maurice, *Dag zuster..., Dag meester..., Dag juffrouw... 200 jaar onderwijs in onze gemeente*, tentoonstellingsgids, Heemkring Opwijk-Mazenzele, november 1991. Nummers 151-154.

(2) Zie *Tombola voor oprichting van 'Gasthuys en armenschool' in 1840*, door Maurice Willocx, in *HOM-tijdschrift* 1992-4, pag. 14-22, 1993-1, pag. 26-28, 1993-2, pag. 29-31 en 1993-3, pag. 24-26.

(3) Zie ook *De Congregatie van de Zusters van Sint-Vincentius a Paulo te Opwijk*, in *Getuigenissen van de «andere oorlog». Opwijk en Mazenzele (en omstreken) 1914-1918*, Heemkring Opwijk-Mazenzele, 2004, pag. 269-275.
